

Autoportret jednog intelektualca u doba socijalizma: svijet arheologa Stojana Dimitrijevića kroz pisma ženi od 1955. do 1964. godine, priredile Mira Kolar-Dimitrijević i Elizabeta Wagner, Srednja Europa, Zagreb 2010., 275 str.

U izdanju Srednje Europe objavljena je izuzetno zanimljiva i korisna građa za istraživanje ponajprije društvene povijesti druge polovice 20. stoljeća. Tu se radi o pismima jednog od najznačajnijih arheologa 20. stoljeća i sveučilišnog profesora Stojana Dimitrijevića iz razdoblja od 1955. pa sve do 1964. godine upućenih tadašnjoj supruzi Miri Kolar-Dimitrijević, poznatoj hrvatskoj povjesničarki i sveučilišnoj profesorici. Upravo je ona priredila navedena pisma koja je popratila brojnim bilješkama koje čitatelju dodatno pomažu pri rasvjetljavanju i upotpunjavanju navoda iz pisama, koji bi bez toga ostali nejasni, dok je njezina kćer Elizabeta Wagner uredila tekst, kompletirala bilješke i priredila Dimitrijevićeve ilustracije koje prate tekst. U lakšem snalaženju svakako pomaže i *Mali leksikon* (253-275) u kojem se daju osnovni podaci o obitelji i osobama koja se spominju u pismima. Strukturalno, pisma su podijeljena na vremenska razdoblja u kojima je Stojan Dimitrijević iz različitih razloga povremeno bio odvojen od supruge.

U *Predgovoru* (VII-XXVII) Mira Kolar ukratko upoznaje čitatelja s osnovnim podacima iz Dimitrijevićeve biografije. Rođen je 11. kolovoza 1928. u Horgošu-Kamarašu pokraj Sente u Vojvodini, a umire u Zagrebu 13. prosinca 1981. godine. Nedugo nakon očeve smrti seli se s majkom Emilijom u njezin rodni grad Vinkovce, gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. Ono što je donekle definiralo Stojana Dimitrijevića jest upravo odnos s majkom koja je potjecala iz poznate vinkovačke obitelji Radauš (njezin brat je bio poznati kipar Vanja Radauš, koji je Dimitrijeviću bio svojevrsni uzor). Nakon što je 1947. godine maturirao, odlazi u Zagreb gdje je na Filozofskom fakultetu upisao studij arheologije i povijesti umjetnosti, koju je s vremenom napustio i prebacio se na jednopredmetnu arheologiju. Diplomirao je 1952., a dvije godine kasnije posredstvom Vanje Radauša postaje asistent dr. Grge Novaka na Filozofskom fakultetu. Doktorirao je 1960. godine, nedugo zatim izabran je za docenta, potom je 1968. postao izvanrednim profesorom, te je naposljetku 1975. godine izabran za redovitog profesora. Kao stipendist Humboldtove fondacije boravio je u Heidelbergu u Njemačkoj 1962./1963. godine. Iako je živio samo 53 godine, ostavio je značajan trag u arheologiji, u prvom redu po definiranju lasinjske, sopotske i vinkovačke prapovijesne kulture u Hrvatskoj, te je postavio temelje kronologiji neolitika i neolitika u kontinentalnom dijelu Hrvatske. Osim navedenog, Mira Kolar u predgovoru upoznaje čitatelja i s njezinim odnosom s Dimitrijevićem, kao i odnosima u braku. Na taj način saznajemo mnoštvo podataka o njezinu životu kao supruge tog poznatog arheologa, kao i žene koja je pokušavala izgraditi samostalnu karijeru.

Iako su pisma u knjizi poredana kronološki, ipak počinju s tekstom *Prilog proučavanju životnog standarda u Slavoniji i Srijemu s posebnim osvrtom na pribosutsko područje* (1-20), koji je nastao 1960. godine. Mira Kolar je smatrala da je upravo taj tekst središnji okvir u kojem se odvijaju svi događaji iz pisama, te da se kroz njega vide kulturološke, društvene i političke dimenzije unutar kojih je Dimitrijević djelovao. Tu se zapravo radi o ironičnom prikazu povijesti Slavonije i Srijema iz vremena prethistorije, rimskog razdoblja, srednjeg vijeka, vladavine Turaka, austro-ugarske vladavine, zatim Kraljevine Jugoslavije i Nezavisne Države Hrvatske, završavajući naposljetku sa socijalističkom Jugoslavijom. Iz te duhovite, u nekim segmentima čak i satirične analize, možemo vidjeti da je Dimitrijević bio intelektualac oštra jezika, koji se nije ni pred čim susprezao u svojoj kritici vremena i društva. Svako opisano razdoblje popratio je i pripadajućim ironičnim crtežom, tj. karikaturom.

Najstarija objavljena pisma Miri Kolar potječu iz 1955. i 1956. godine (21-46), i iz njih upoznajemo mladog, zaljubljenog i tek oženjenog Stojana Dimitrijevića iz vremena dok je bio asistent Grgi Novaku. U to vrijeme Mira Kolar je boravila u Vinkovcima kod Dimitrijevićeve majke Emice, gdje je spremala ispite, jer je ondje imala puno bolje radne uvjete negoli u Zagrebu. Dio pisama upućen je i u Koprivnicu, gdje je Mira Kolar boravila kod svoje obitelji. Pisma iz tog razdoblja njihova života puna su informacija o društvenoj i intelektualnoj sceni Zagreba. Dimitrijević komentira tadašnje profesore Filozofskog fakulteta u Zagrebu, kao što su Nada Klaić, Grga Novak, Jaroslav Šidak i mnogi drugi, opisujući između ostalog, i njihov odnos prema studentima. Osim pitanja koja su ga tada okupirala vezano uz arheologiju, Dimitrijević, budući da je bio izraziti filmofil, kroz pisma daje svojevrsne prikaze i recenzije filmova koji su tada bila prikazivani u zagrebačkim kinima.

Mira Kolar izdvojila je kao posebnu cjelinu nekoliko pisama koje joj je Dimitrijević uputio za vrijeme boravka u vojnoj službi u Sloveniji od 15. srpnja do 15. kolovoza 1957. (47-56). Ta su pisma zanimljiva jer prikazuju sasvim nove, Dimitrijeviću nepoznate okolnosti u kojima se našao, a koje su uglavnom bile prožete dosadom. Tako, primjerice, piše: "Jučer je nekakav mamlaz – vojni udbaša čitao nekakav kup gluposti o čuvanju vojne tajne. Čitav spis t.j. skripta, bio je podešen za intelektualni nivo bosanskih pastira..." (51).

Nakon što se vratio iz Slovenije, Dimitrijević je neko vrijeme boravio u Vinkovcima, dok je Mira Kolar boravila u Zagrebu polažući ispite. Iz tog razdoblja potječu pisma objavljena u poglavlju *Pisma iz Vinkovaca od rujna do prosinca 1957. godine* (57-74). U njima se uglavnom govori o svakodnevnom stvarima koje su se odvijale u njegovu životu. Slične teme provlače se i u poglavlju *Pisma iz Zagreba u Vinkovce u siječnju i veljači 1958. godine* (75-94). Ona su dragocjena ne samo zato što sadržavaju podatke relevantne za područje arheologije, nego i zato što iz njih saznajemo široki raspon njegovih interesa (fotografija, stripovi, filmovi, numizmatika i sl.). Također, u njima se spominju i brojni intelektualci s kojima je Dimitrijević prijateljevao (Željko Bujas, Milan Kangrga ili pak Vanja Drach koji im je čak bio i vjenčani kum).

Nakon što je diplomirala 1958. godine, Mira Kolar je bezuspješno tražila posao u struci. Iako je povremeno radila honorarno, tek je dvije godine kasnije našla "ozbiljniji" posao i počela se posvećivati svojoj karijeri. Iz tih razloga nije mogla pratiti Dimitrijevića na arheološka iskopavanja. Kao što i sama kaže, to je bio "početak kraja" njihove veze. Iz tog razdoblja potječu *Pisma iz Vinkovaca od proljeća do jeseni 1959. godine* (95-132) u kojima se uglavnom opisuju društveni život u Vinkovcima.

Iz poglavlja *Pisma iz jeseni 1959. i iz 1960. godine* (133-148) najzanimljivija su pisma koje je Dimitrijević pisao za vrijeme boravka u Danilu kraj Šibenika, gdje su se odvijala arheološka iskopavanja pod vodstvom Mate Suića. Dimitrijević tako za njega kaže da je "vrlo ugodan, dobre volje i duhovit" (134).

Budući da je Mira Kolar bila vezana poslom te je morala polagati stručni ispit, ljeta 1961. supružnici Dimitrijević su proveli odvojeno, ona u Zagrebu, a on kod obitelji u Vinkovcima. Iz tog razdoblja nastala su pisma *Cronica vincovciensis – pisma iz 1961. godine* (149-166). Pisma postaju drugačije tematike od prethodnih, Dimitrijević više ne piše o arheologiji i poslu koji ga zaokuplja. Teme postaju obiteljske, te sve više ima tračerskih i filmskih sadržaja, što pokazuje da je došlo do nove faze u njihovim odnosima. Vrlo sličnim temama prožeta su i *Pisma iz 1962. i rođenje kćeri Bojane* (167-180), gdje su najzastupljenije obiteljske teme.

Tematski možda najzanimljivija Dimitrijevićeva pisma potječu iz vremena njegova boravka u Njemačkoj, gdje je otišao kao Humboldtov stipendist, a donesena su u poglavlju *Stojanova pisma iz Njemačke od studenog 1962. do srpnja 1963.* (181-236). Osim što daje zanimljiva opažanja o Njemačkoj i njezinom društvenom, kulturnom, političkom i socijalnom životu, Dimitrijević daje usporedbe tog kapitalističkog društva sa socijalističkim ustrojem koji je tada vladao u Jugoslaviji. Tako primjerice daje "Putne bilješke jednog socijalističkog turista" (212-223) u kojem na njemu svojstven, humorističan i pomalo ironičan način opisuje razlike između kapitalizma i socijalizma. U pismima progovara i o preokupacijama s kojima se susreo kao Humboldtov stipendist.

Završno poglavlje u knjizi je *Pisma iz Vinkovaca u Zagreb 1963. i 1964. godine* (237-251). U njima prevladava obiteljska tematika te Dimitrijević uglavnom piše o kćerki Bojani. Iz pisama je vidljivo da je došlo do promjene u odnosima među supružnicima, koji su na kraju rezultirali rastavom braka.

Knjiga *Autoportret jednog intelektualca u doba socijalizma: svijet arheologa Stojana Dimitrijevića kroz pisma ženi od 1955. do 1964. godine* zasigurno će privući široku čitalačku publiku, od arheologa do povjesničara, zbog toga što donosi vrijednu građu ne samo o arheološkoj struci, nego sadrži i mnoštvo podataka o društvenoj povijesti, kao i intelektualnoj kremi i vremenu u kojem su pisma nastala. Također, kroz njih možemo upoznati Stojana Dimitrijevića ne samo kao arheologa, već kao i svestrana čovjeka čije su strasti bile filmovi, umjetničko fotografiranje, numizmatika te brojni drugi hobiji. Po riječima Mire Kolar, njegov život je "bio poput plamena koji je stalno gorio, tjerajući ga da se stalno kreće, prikuplja, sređuje uređuje, zaključuje i u konačnici razmišlja te osmišljava kronologiju neolita i eneolita Slavonije i Srijema u kontekstu europskih prethistorijskih kultura" (IX). Svakako treba odati priznanje Miri Kolar što se odlučila za objavljivanje ovog vrijednog izvora, jer je na taj način izložila javnosti svoju intimu te nam omogućila da zavirimo u život i svijet intelektualca koji je bio prožet velikom strasti za arheologijom, bogatim društvenim životom te neimaštinom koja ga je povremeno pratila kroz život.

Ana Jura

Attila Zsoldos, *Magyarország világi archontológiája 1000-1301 [Svjetovna arhontologija Ugarske 1000.-1301.]*, História – MTA Történettudományi intézete, Budapest 2011., 382 str.

Objavljivanjem knjige *Magyarország világi archontológiája 1000-1301* mađarskog povjesničara Attila Zsoldosa povijesne znanosti koje se bave proučavanjem srednjovjekovne povijesti ugarsko-hrvatskog kraljevstva dobile su na uporabu još jedan vrijedan priručnik. Radi se o priručniku iz arhontologije, specifične discipline pomoćnih povijesnih znanosti, usko povezane s kronologijom, a koja se bavi utvrđivanjem redoslijeda i kronologije obnašanja državnih dužnosti i nosilaca vlasti. Iako na prvi pogled usredotočena na prikupljanje i analizu prilično efemernih detalja, točno izrađena arhontologija zapravo je nužan preduvjet da bi se moglo pristupiti brojnim drugim istraživanjima. Arhontološki podaci mogu biti od neprocjenjive važnosti prilikom utvrđivanja autentičnosti ili preciznijeg datiranja oštećenih ili fragmentarno sačuvanih srednjovjekovnih isprava te samim time utječu i na sva druga povijesna istraživanja utemeljena na njihovom proučavanju. Osim toga, takva su nam istraživanja posebice